

JULIA ŁOSIAK-PILCH¹, BARBARA WEŻGOWIEC²

DZIECKO-UCHODŹCA W POLSKIEJ EDUKACJI

Jakie wsparcie w edukacji szkolnej i pomocy psychologiczno-pedagogicznej przysługuje uczniom uchodźcom?

Słowa kluczowe: polski system edukacji, dziecko-uchodźca, uczniowie ukraińscy, prawo oświatowe, wojna w Ukrainie 2022

WPROWADZENIE

Doświadczenie wymuszonej działaniami wojennymi migracji stanowi dla człowieka przełom, coś, co go często przerasta. Migracja wynikająca z sytuacji wojennej wymaga podejmowania wyzwań związanych w funkcjonowaniem w nowym, obcym kraju³. W przypadku dzieci problem ten jest jeszcze bardziej nasilony, jako że mają one mniejsze możliwości i mniej zasobów, aby sprostać wszystkim wyzwaniom. Mali uchodźcy⁴ w procesie zmia-

---

¹ Uniwersytet Jagielloński, ORCID: 0000-0002-5035-171X, julia.losiak@uj.edu.pl.

² Uniwersytet Jagielloński, ORCID: 0000-0003-3133-3759, b.wezgowiec@uj.edu.pl.

³ Jest to rodzaj tzw. migracji przymusowej, którą definiuje się jako „wyjazd z kraju stałego pobytu w celu poszukiwania ochrony międzynarodowej. Migranci przymusowi są zmuszeni opuścić swój kraj ze względu na toczący się w kraju konflikt zbrojny, klęski żywiołowe, głód czy inne przyczyny, stanowiące zagrożenie życia” (<http://uchodzcy.info/infos/pojecia-i-definicje> – 21 I 2023).

⁴ Uchodźca to osoba, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa” (art. 1 ust. A pkt 2 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r., art. 1 ust. A pkt 2 zmieniony protokołem z 1967 r.). Określenie to uzupełniają zapisy z konwencji Organizacji Jedności Afrykańskiej z 1969 r. definiujące uchodźcę jako każdą osobę

ny, w tym zmiany środowiska edukacyjnego, to grupa szczególna. Wśród uchodźców dużą grupę stanowią dzieci w wieku szkolnym, które mają prawo i obowiązek do nauki⁵. Niniejszy artykuł ma charakter przeglądowy i przedstawiono w nim zasady organizacji wsparcia edukacyjnego dla dzieci cudzoziemskich w polskich szkołach z uwzględnieniem kontekstu wojny w Ukrainie, która w 2022 roku znacząco przyczyniła się do wzrostu liczby uczniów z doświadczeniem emigracji w polskiej szkole.

Akty prawne Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN), dotyczące pomocy psychologiczno-pedagogicznej, umocowują założenia o szkole otwartej dla wszystkich uczniów, stwarzającej warunki odpowiednie do rozwoju intelektualno-emocjonalnego każdego dziecka, także ucznia przejawiającego trudności czy zaburzenia. Rozporządzenie MEiN (2017) precyzyjnie określa, kto, z jakimi trudnościami, może być objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Wymienione grupy osób objętych pomocą to np. uczniowie z niepełnosprawnościami; z niedostosowaniem społecznym (w tym z zagrożeniem niedostosowaniem społecznym); z zaburzeniami zachowania lub emocji; szczególnie uzdolnieni; ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się; z deficytami kompetencji i zaburzeniami sprawności językowych; z chorobą przewlekłą; z niepowodzeniami edukacyjnymi; z zaniedbaniami środowiskowymi związanymi z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi. Grupa, w którą wpisują się dzieci z Ukrainy, to: uczniowie z trudnościami adaptacyjnymi związanymi z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanymi z wcześniejszym kształceniem za granicą, oraz uczniowie doświadczający sytuacji kryzysowych lub traumatycznych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej

---

zmuszoną do opuszczenia własnego kraju „z powodu agresji zewnętrznej, okupacji, obcej dominacji lub wydarzeń poważnie zakłócających porządek publiczny w całym kraju pochodzenia lub obywatelstwa lub w części tego kraju”. Podobnie w deklaracji z Kartaginy z 1984 r. stwierdzono, że do uchodźców zalicza się również osoby uciekające z kraju, „ponieważ ich życiu, bezpieczeństwu lub wolności zagraża ogólna przemoc, obca agresja, konflikty wewnętrzne, gwałcenie praw człowieka na masową skalę lub inne okoliczności, które poważnie zakłóciły porządek publiczny” (Dziuba 2014).

⁵ Edukacja w Polsce – co wynika zarówno z prawa międzynarodowego, jak i wewnętrznego – jest obowiązkowa dla wszystkich uczniów, w tym także uczniów cudzoziemskich, zob. art. 70 Konstytucji RP; art. 94a Ustawy o systemie oświaty (Dz.U. z 2015 r. poz. 2156 oraz z 2016 r. poz. 35, 64, 195).

w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach). W literaturze uczniów tych włącza się w grupę osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych (Rafał-Łuniewska 2022, Młynarczuk-Sokołowska, Szostak-Król 2017, Chrzanowska, Jachimczak 2018).

Pojęcie to wprowadziła Mary Warnock w dokumencie *The Warnock Report Special Educational Needs*, opublikowanym w 1978 roku w Londynie przez Her Majesty's Stationery Office. Następnie zostało ono upowszechnione w deklaracji opublikowanej przez UNESCO w 1994). Pojęcie specjalne potrzeby edukacyjne (SPE) odnosi się do tej grupy dzieci, która nie może poddać wymaganiom powszechnie obowiązującego programu edukacyjnego, co wynika ze specyfiki ich funkcjonowania percepcyjno-poznawczego, zdrowotnego czy ograniczeń środowiskowych (w tym także związanych z różnicami kulturowymi czy ze zmianą środowiska edukacyjnego). Zrozumienie i określenie SPE ma na celu wdrożenie i urzeczywistnienie idei wyrównywania szans edukacyjnych wszystkich uczniów. Osoby o specjalnych potrzebach edukacyjnych, które przeważnie mają znacznie większe trudności w uczeniu się niż ich rówieśnicy, są w stanie kontynuować naukę, ale potrzebują pomocy pedagogicznej w formie specjalnego programu nauczania i wychowania oraz specjalnych metod, dostosowanych do ich możliwości i ograniczeń. Powinny być one nauczane przez specjalistyczną kadrę pedagogiczną w odpowiednich warunkach bazowych przy uwzględnieniu odmiennych rozwiązań organizacyjnych (Bogdanowicz 1995; por. Dz.U. z 2013 r. poz. 532).

PRZYJMOWANIE DZIECI I MŁODZIEŻY Z UKRAINY DO SZKÓŁ W POLSCE

W związku z agresją Rosji na Ukrainę i napływem do Polski obywateli ukraińskich polska szkoła stanęła przed nowym wyzwaniem związanym z umożliwieniem jak najszybszego i jak najlepszego przyjęcia oraz włączenia sporej liczby uczniów z tego kraju do (polskiego) systemu edukacji. Przyjęto szereg regulacji prawnych mających na celu ułatwienie przyjmowania do polskich szkół dzieci i młodzieży z Ukrainy. Należą do nich przepisy ustawy z dnia 12.03.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21.03.2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy. Znowelizowano

ponadto przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23.08.2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw oraz ustawy z dnia 14.12.2016 r. – Prawo oświatowe.

Przyjmowanie uczniów przybywających z zagranicy uregulowane jest na poziomie ustawowym. Dzieci i młodzież z Ukrainy w wieku od 7. do 18. roku życia (w trakcie obowiązkowego szkolnego lub obowiązkowego nauki) są przyjmowane do publicznych szkół na warunkach dotyczących obywateli polskich.

Dla zobrazowania, jak dużej grupy dzieci i młodzieży dotyczy ta kwestia, warto przywołać dane statystyczne. I tak, na stronie <https://migracje.gov.pl/> znaleźć można informację, iż w roku 2022: ogółem dzieci migrantów w Polsce w wieku 7–18 lat (obowiązkowy okres szkolny) było 48 948, (najwięcej w województwie mazowieckim – 13 981, dalej województwie małopolskim – 5195, w województwie wielkopolskim 4067), w tym z Ukrainy 31 090 dzieci. W roku 2021 było to 37 190 dzieci i młodzieży cudzoziemskiej, w tym z Ukrainy to 24 351. Uwzględniając te zestawienia, należy mieć świadomość, że nie wszystkie te osoby nadal pozostają na terenie Polski, podobnie jak nie wszystkie dzieci podjęły naukę w naszym kraju. Niemniej spora liczba dzieci i młodzieży z Ukrainy pojawiła się w polskich przedszkolach i szkołach.

Jak wynika z raportu przygotowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej, w którym zestawiono dane z MEiN o „uczniach uchodźczych z Ukrainy w polskim systemie edukacji” z danymi GUS oraz tymi dotyczącymi liczby wniosków o nadanie numeru PESEL wśród osób przybywających z Ukrainy, w związku z wybuchem wojny w Ukrainie w lutym 2022 roku, w minionym roku szkolnym (2021/2022) do Polski przybyło co najmniej 350 tys. w wieku szkolnym. Prawie 40% z nich rozpoczęło naukę w polskich szkołach, co sprawiło, że pod koniec roku szkolnego młodzi Ukraińcy z doświadczeniem uchodźczym stanowili około 4% wszystkich uczniów w Polsce, co przekłada się na liczbę 139 tys. osób (Chrostowska 2022). Od września 2022 roku naukę rozpoczęło (bądź kontynuuje) około 144 tys. ukraińskich uczniów⁶.

---

⁶ Warto nadmienić, że liczby te się zmieniają, w związku ze zmianą miejsca zamieszkania rodziców – np. powrotem do Ukrainy lub wyjazdem do innego kraju. Szacuje się także, że ponad 60% uczniów w wieku szkolnym (7–18 lat) pozostawało poza polskim

Z kolei w raporcie przygotowanym przez ekspertów z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie na temat *Modelu integracji uczniów z Ukrainy w szkołach województwa małopolskiego* znaleźć można informację, iż „według danych Ministerstwa Edukacji i Nauki na 3 października 2022 roku tylko w małopolskich szkołach podstawowych uczy się 10 981 uczniów uchodźców z Ukrainy. W klasach I–III edukację podjęło 3661 uczniów, natomiast w klasach IV–VIII 5950 uczniów. Większość dzieci i młodzieży przybyłej do Polski po 24 lutego to osoby kontynuujące naukę na poziomie podstawowym” (Głowacka, Głowacki et al. 2022).

Przywołane dane statystyczne wskazują, że w związku z wojną w Ukrainie polska szkoła stanęła przed ogromnym wyzwaniem, jakim stało się zreorganizowanie szkoły tak, by umożliwić młodym uchodźcom z Ukrainy realizację ich podstawowego prawa, jakim jest prawo do edukacji.

Przyjęcie dzieci i młodzieży do szkoły odbywa się w ciągu całego roku szkolnego. Poziom klasy określany jest na podstawie sumy ukończonych lat nauki szkolnej za granicą. Publiczna szkoła podstawowa, w rejonie której mieszka dziecko z zagranicy, przyjmuje je na podstawie wniosku złożonego do dyrektora szkoły. Inne publiczne szkoły podstawowe i szkoły ponadpodstawowe, w miarę posiadania wolnych miejsc, mogą przyjąć ucznia. Organ prowadzący szkoły (wydział edukacji gminy lub powiatu) może pomóc, np. poprzez wskazanie szkoły posiadającej wolne miejsca w danej klasie.

Ustalenie klasy (roku nauki) następuje na podstawie dokumentów wydanych przez szkołę za granicą, a w przypadku ich braku na mocy oświadczenia rodziców o sumie lat nauki za granicą. Przy przyjmowaniu do szkoły oświadczenia o sumie lat nauki dziecka na Ukrainie mogą składać nie tylko rodzice i opiekunowie, ale także inne osoby sprawujące opiekę nad uczniem. Dokumenty nie muszą być tłumaczone przez tłumacza przysięgłego na język polski. Rodzice dziecka mogą zwrócić się do dyrektora o przyjęcie do niższej klasy, niż wynika to z sumy ukończonych lat nauki szkolnej, np. ze względu na wiek dziecka. Prawna podstawa pobytu ucznia na terenie Polski (np. zezwolenie na pobyt czasowy, zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, zgoda na pobyt ze względów humanitarnych albo uzyskanie statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej) nie ma znaczenia dla możliwości przyjęcia do publicznej szkoły i możliwych form wspomagania nauki.

---

systemem edukacyjnym, korzystając albo z ukraińskiej edukacji zdalnej, bądź nie będąc objętym żadnym systemem edukacji (Chrostowska 2022).

W momencie przyjęcia ucznia do szkoły w pierwszej kolejności należy rozpoznać jego potrzeby wiążące się z nauką szkolną: opanowanie języka polskiego, motywację do nauki, potrzebę wyrównania różnic programowych, rozpoznanie odmienności funkcjonowania systemu oświatowego w Polsce (Błęszyńska 2010). Jest to zadanie przede wszystkim dla pedagoga szkolnego, jak również psychologa, szczególnie wtedy, kiedy istnieje potrzeba oceny stanu psychicznego dziecka i poziomu jego możliwości edukacyjnych.

ODDZIAŁY PRZYGOTOWAWCZE

Dzieci i młodzież będący cudzoziemcami, którzy nie posługują się językiem polskim w stopniu umożliwiającym korzystanie z nauki w szkole, mogą realizować naukę w formie oddziału przygotowawczego, gdzie proces nauczania dostosowany jest do potrzeb i możliwości edukacyjnych uczniów. W swoich założeniach oddział taki może być utworzony zarówno dla uczniów cudzoziemskich, jak i dla uczniów mających obywatelstwo polskie, którzy przybywają lub powracają z zagranicy i nie znają języka polskiego lub znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, a zatem wymagają dostosowania procesu kształcenia do ich potrzeb edukacyjnych oraz wymagają dostosowania formy organizacyjnej wspomagającej efektywność ich kształcenia. Nauka w takim oddziale trwa rok z możliwością przedłużenia do dwóch lat (Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa [Dz.U. z 2022 r. poz. 583]).

Decyzję dotyczącą uruchomienia oddziału przygotowawczego podejmuje organ prowadzący publiczną szkołę. Do oddziału przygotowawczego kwalifikuje ucznia zespół powoływany przez dyrektora szkoły, składający się z dwóch nauczycieli oraz specjalisty (pedagoga, psychologa). Zajęcia realizowane są w grupach do 25 uczniów (podniesiono z 15 do 25 maksymalną liczbę uczniów w oddziale przygotowawczym) w wymiarze minimum od 20 do 26 godzin tygodniowo (w zależności od roku nauki i typu szkoły). Wprowadzono wymóg dostosowania realizowanych w szkole programów nauczania – w tym zakresu treści nauczania – do możliwości i potrzeb uczniów z Ukrainy przyjmowanych do oddziałów przygotowawczych w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Przepis umożliwia dostosowanie realizowanych w szkole programów nauczania poszczególnych przedmiotów – również przez ograniczenie/zmniejszenie wymagań w stosunku do podstawy

programowej kształcenia ogólnego. Celem oddziałów przygotowawczych jest umożliwienie uczniom nieznającym języka polskiego naukę tego języka. Na ten cel przeznaczają się w oddziale przygotowawczym co najmniej 6 godzin tygodniowo (minimalną liczbę godzin przeznaczonych na naukę języka polskiego w oddziale przygotowawczym podniesiono z pierwotnie przewidywanych 3 do 6 godzin). Pozostałe godziny mogą być swobodnie rozdysponowane przez dyrektora szkoły na realizację zajęć wspierających adaptację uczniów i przygotowanie ich do dalszej nauki zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 10 marca 2022 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (Dz.U. z 2022 r. poz. 573).

Uczniowie otrzymują zaświadczenie o uczęszczaniu do oddziału przygotowawczego. Zaświadczenie zawiera informacje podstawowe, takie jak: dane osobowe ucznia (imię i nazwisko ucznia), dane szkoły (nazwę i adres szkoły), miejscowość i datę wydania zaświadczenia; pieczęć i podpis dyrektora szkoły; klasę, do której uczeń uczęszczał, rok szkolny oraz okres uczęszczania ucznia do szkoły. Dodatkowo podane są: zrealizowana liczba godzin nauki języka polskiego wraz z krótkim opisem osiągniętego poziomu biegłości językowej; zajęcia edukacyjne, które uczeń zrealizował, wraz ze wskazaniem tygodniowego wymiaru godzin poszczególnych zajęć edukacyjnych; zwięzła ocena opisowa dotycząca zrealizowanych przez ucznia zajęć edukacyjnych zawierająca opis posiadanych przez ucznia wiadomości i umiejętności; predyspozycje, uzdolnienia i zainteresowania ucznia; inne informacje o uczniu, które nauczyciel prowadzący zajęcia edukacyjne uzna za istotne dla dalszego procesu kształcenia ucznia (Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 kwietnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy).

Warto nadmienić, że w roku 2022/2023 zaobserwowano zmniejszenie liczby oddziałów przygotowawczych (Chrostowska 2022)⁷. Chociaż prawo oświatowe dopuszcza możliwość, aby uczniowie kontynuowali naukę w oddziale przygotowawczym w kolejnym roku szkolnym, w wielu placówkach uczniowie

---

⁷ Autorka raportu dla CEO zwróciła uwagę, iż „w roku szkolnym 2021/2022 w Polsce funkcjonowało 2414 takich oddziałów, „a naukę w nich pobierało 38 tys. dzieci (27% spośród wszystkich uczniów uchodźczych). W tym roku powstało ich tylko 956. W efekcie w oddziałach przygotowawczych uczy się jedynie 15 tys. młodych Ukraińców (10% spośród wszystkich uczniów uchodźczych)” (Chrostowska 2022).

przeszli (lub zostali przeniesieni) do tzw. zwykłych klas. „Takich klas jest ponad 62 tysiące. To oznacza, że w co czwartej klasie w Polsce uczy się przynajmniej jeden uczeń z doświadczeniem uchodźczym” (Chrostowska 2022).

Nauczyciele prowadzący zajęcia edukacyjne w oddziale przygotowawczym mogą być wspomagani przez osobę władającą językiem kraju pochodzenia ucznia, a osoba ta, zatrudniona w charakterze pomocy nauczyciela, nie musi posiadać kwalifikacji pedagogicznych. Mowa jest tutaj o tzw. asystencie międzykulturowym, czyli osobie władającej językiem kraju pochodzenia ucznia, zatrudnionej przez dyrektora szkoły w charakterze pomocy nauczyciela⁸. Asystentki i asystenci międzykulturowi to najczęściej osoby, które same mają doświadczenie migracji, dzięki czemu lepiej rozumieją potrzeby emocjonalne i społeczne dziecka/młodego człowieka, związane z procesem adaptacji w (nowych) polskich warunkach kulturowych oraz potrafią na nie odpowiedzieć⁹. Zadania asystentów, którzy pojawili się w szkołach, by wspomagać ukraińskich uczniów, wiążą się m.in. z wspieraniem uczniów w nauce (np. przy odrabianiu zadań domowych), współpracują oni także ściśle z rodzicami, wychowawcami i specjalistami pracującymi w szkołach w celu wsparcia w adaptacji oraz zarządzania ewentualnymi konfliktami. Ich obecność jest odpowiedzią na specjalne potrzeby edukacyjne uczniów, służy także budowaniu tzw. edukacji włączającej, której podstawą jest założenie, iż „żadne dziecko nie może zostać odizolowane od swojego naturalnego środowiska. Uczeń powinien uczestniczyć w bogactwie relacji, emocji, komunikowania się, przyswajania wartości, naśladowania wzorcowych zachowań” (Tarwacki 2019, 5).

POMOC PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA

W obszarze edukacji każde dziecko jest dodatkowo wspierane przez system pomocy psychologiczno-pedagogicznej w zakresie funkcjonowania

---

⁸ Zgodnie z art. 57 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 583) na stanowisku pomocy nauczyciela, o którym mowa w art. 165 ust. 8 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, może być zatrudniona osoba nieposiadająca obywatelstwa polskiego, jeżeli posiada znajomość języka polskiego w mowie i piśmie w stopniu umożliwiającym pomoc uczniowi, który nie zna języka polskiego albo zna go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki.

⁹ Więcej na temat roli asystentów międzykulturowych w polskiej szkole zob. np. Potoniec 2020.

szkolnego. Uczniowie cudzoziemscy mogą być objęci pomocą psychologiczno-pedagogiczną w związku z doświadczeniem migracyjnym, uchodźczym.

Według rozporządzeń MEiN (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach) pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w szkole polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w szkole. Wspieranie potencjału rozwojowego ucznia i stwarzanie warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu szkoły oraz w środowisku społecznym jest celem udzielanej pomocy.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczną w szkole organizuje dyrektor szkoły. Pomocy udzielają nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści wykonujący w szkole zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej – w szczególności psycholog, pedagog, logoped, doradcy zawodowi i terapeuci pedagogiczni. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest organizowana i udzielana we współpracy z rodzicami uczniów oraz może być prowadzona we współpracy z innymi podmiotami, m.in.: poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, innymi szkołami, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

Pomoc ta obejmuje również rodziców w kwestiach związanych z kształceniem i wychowaniem dzieci. Warto nadmienić, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest także udzielana przez publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne (w tym publiczne poradnie specjalistyczne) oraz publiczne placówki oświatowo-wychowawcze, które mają obecnie możliwości zatrudniania osób, które nie są nauczycielami – zatrudnienie tych osób następuje za zgodą kuratora oświaty.

FORMY POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ

W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów. Może być także udzielana w formie: klas terapeutycznych; zajęć rozwijających uzdolnienia; zajęć rozwijających umiejętności uczenia się; zajęć dydaktyczno-wyrównawczych; zajęć specjalistycznych (korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-spo-

łeczne oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym); zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu; zindywidualizowanej ścieżki kształcenia; porad i konsultacji; warsztatów [Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. poz. 1593)].

Decyzję o przyznaniu danej formy wsparcia podejmuje dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Ponadto placówka dyplomatyczna lub konsularna kraju pochodzenia albo stowarzyszenia kulturalno-oświatowe danej narodowości mogą organizować w szkole, w porozumieniu z dyrektorem szkoły podstawowej i za zgodą organu prowadzącego, naukę języka i kultury kraju pochodzenia ucznia. Szkoła udostępnia nieodpłatnie pomieszczenia i pomoce dydaktyczne.

Podstawową formą organizacyjną pomocy uczniom z Ukrainy są, prowadzone indywidualnie lub w grupach, dodatkowe lekcje z języka polskiego dla uczniów przybywających z zagranicy oraz dodatkowe zajęcia wyrównawcze dla uczniów potrzebujących uzupełnienia różnic programowych z danego przedmiotu.

Cudzoziemcy, którzy nie posługują się językiem polskim w stopniu umożliwiającym korzystanie z nauki w szkole, mogą: uczestniczyć w dodatkowych zajęciach z języka polskiego. Zajęcia mogą być prowadzone indywidualnie lub w grupach w wymiarze minimum 2 godzin tygodniowo przez czas nieokreślony. Cudzoziemcy mogą korzystać także z dodatkowych zajęć wyrównawczych z danego przedmiotu nauczania przez 12 miesięcy. Łączny wymiar dodatkowych zajęć z języka polskiego i zajęć wyrównawczych nie może przekroczyć 5 godzin tygodniowo.

Gdy uczeń spełnia warunki wymienione w rozporządzeniu, a więc: przybywa z zagranicy, podlega obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, nie zna języka polskiego albo zna go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, a w przypadku zajęć wyrównawczych także nauczyciel prowadzący zajęcia edukacyjne z danego przedmiotu stwierdzi konieczność uzupełnienia różnic programowych z tego przedmiotu, szkoła nie ma prawa odmówić mu uczestnictwa w takich zajęciach.

Ze względu na realizację przez szkoły dodatkowych zajęć z języka polskiego oraz organizowania nauki w formie oddziałów przygotowawczych dla organów prowadzących szkoły naliczane są dodatkowe środki z subwencji oświatowej zależne od liczby uczniów szkół objętych pomocą wskazanych w Systemie Informacji Oświatowej.

WSPARCIE UCZNIÓW CUDZOZIEMCÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI – ROLA SPECJALISTÓW SZKOLNYCH

Zdaniem Januszewskiej (2017) i Smoter (2020) do zadań współczesnej szkoły należy przygotowanie kadry pedagogicznej do pracy w wielokulturowej klasie. Należy poszerzać i wzmacniać ich kompetencje kulturowe oraz przygotowanie do współpracy z szerszym środowiskiem lokalnym.

Szkoła powinna być gotowa i otwarta na wyzwania, jakie przed nią stoją w związku z kształceniem i wychowaniem uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych o pochodzeniu migracyjnym. Ważne, aby poprzez: rozpoznanie specyfiki funkcjonowania uczniów cudzoziemskich, ich systemów wierzeń i odniesień, potrzeb i problemów była w stanie zapobiec niepowodzeniom szkolnym i wykluczeniu społecznemu uczniów odmiennych kulturowo (Januszewska 2017, 138).

Ogromne znaczenie w rozpoznaniu potrzeb uczniów mają specjaliści szkolni. Ich zadaniem jest prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów (mają oni diagnozować indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne, określić mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia uczniów, a także przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub bariery i ograniczenia utrudniające funkcjonowanie ucznia). Ich powinnością jest także diagnozowanie sytuacji wychowawczej w szkole, aby rozwiązywać ewentualne problemy w tym zakresie. Udzielają oni także pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb, prowadzą działania mające na celu minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, zapobieganie zaburzeniom zachowania oraz inicjowanie różnych form pomocy. Prowadzą działania mediacyjne i interwencyjne w sytuacjach kryzysowych oraz udzielają pomocy rodzicom, wspierają nauczycieli, w tym wychowawców (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach). Co za tym idzie, wychodząc naprzeciw potrzebom dnia dzisiejszego, powinni oni posiadać szerokie kompetencje psychologiczne, z zakresu interwencji kryzysowej, pracy socjalnej, rewalidacji i resocjalizacji do pracy z uczniami mającymi PTSD, problemy szkolne i akulturacyjne. Badania (Błęszyńska 2010) wskazują, że istotna jest praca w obszarach potrzeb psychologicznych i wychowawczych, takich jak:

poznanie polskiej kultury, jej norm i reguł życia społecznego, pokonanie problemów adaptacyjnych, korygowanie niewłaściwych zachowań społecznych, przezwyciężenie poczucia niepewności i zagrożenia, zdobycie akceptacji grupy, a także potrzeb rzeczowych: pomoc materialna, zapewnienie opieki medycznej (Błęszyńska 2010). Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w zależności od potrzeb, mogą korzystać z pomocy psychologiczno-pedagogicznej w polskich przedszkolach i szkołach niezależnie od tego, czy posiadają dodatkowe dokumenty w tej sprawie. Można zatem stwierdzić, że w polskim systemie edukacji specjaliści w szkole stają się koordynatorami wszelkiej pomocy udzielanej dzieciom.

INNE REGULACJE

W związku z agresją rosyjską na Ukrainę i pojawieniem się w polskich szkołach wielu uczniów pochodzących z tego kraju pojawiło się wiele zmian w przepisach ułatwiających organizowanie nauki uczniów przybywających z Ukrainy. Wśród nich wymienić należy: dofinansowanie działań jednostek samorządu terytorialnego, umożliwienie tworzenia innych lokalizacji prowadzenia zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych podporządkowanych organizacyjnie szkołom lub przedszkolom. Jednostka samorządu terytorialnego, na terenie której zapewnia się kształcenie, wychowanie i opiekę dzieciom z Ukrainy, może zorganizować im bezpłatny transport do miejsca, w którym zapewnia się tym dzieciom kształcenie, wychowanie i opiekę. Szkoła może również zapewnić udział w lekcjach religii – jej nauka jest jednak dobrowolna. Dzieci cudzoziemskie nie muszą uczestniczyć w lekcjach religii – rodzice muszą w tej sprawie napisać oświadczenie. Szkoła ma obowiązek zapewnić opiekę/alternatywne zajęcia dla dzieci, które nie uczestniczą w lekcjach religii.

WSPARCIE SZKÓŁ W PROWADZENIU ZAJĘĆ DLA OSÓB PRZYBYŁYCH Z ZAGRANICY

Także w ramach działania poradni psychologiczno-pedagogicznych pojawiły się specjalizacje związane z pomocą dzieciom i młodzieży z doświadczeniem migracji. W Krakowie rolę ośrodka specjalizującego się w diagnozowaniu dzieci z doświadczeniami migracyjnymi pełni Specjalistyczna Poradnia

Psychologiczno-Pedagogiczna dla Dzieci z Niepowodzeniami Edukacyjnymi. Za sprawą współpracy Miasta Krakowa z UNICEF powstały Słoneczne Przestrzenie Wsparcia – jest to osiem miejsc w różnych lokalizacjach Krakowa, w których z pomocy psychologów, pedagogów i logopedów mogą korzystać dzieci z Ukrainy, jak i ich polscy rówieśnicy. To także miejsca pełne dodatkowych aktywności dla rodziców, nauczycieli oraz asystentów międzykulturowych.

Szereg dodatkowych informacji można znaleźć na Portalu Edukacyjnym Miasta Krakowa w zakładce: *Pomoc dla Ukrainy* (https://portaledukacyjny.krakow.pl/pomoc_dla_ukrainy/1584,2244,0,kategoria,pomoc_dla_ukrainy.html). Ponadto Ośrodek Rozwoju Edukacji i regionalne placówki doskonalenia nauczycieli, podobnie jak wspomniane wcześniej Centrum Edukacji Obywatelskiej, prowadzą szkolenia dla nauczycieli z zakresu nauczania języka polskiego jako obcego oraz pracy z uczniem z doświadczeniem migracyjnym¹⁰.

PODSUMOWANIE

Przedstawiony materiał opisuje najważniejsze zadania szkoły, które pojawiły się w edukacji w związku z sytuacją napływających uchodźców z wschodniej granicy. Trzeba również pamiętać, że sytuacja poszczególnych uczniów z zagranicy może być różna, a wsparcie edukacyjne powinno być odpowiednio do niej dobrane. Co więcej, obecny stan rzeczy jest trudny nie tylko dla ucznia i jego rodziców, lecz także dla nauczycieli. Stoją oni wobec konieczności rozpoznania umiejętności językowych, możliwości nauki nowego języka, stosowania innych metod nauczania niż standardowe, pomocy w adaptacji kulturowej, rozpoznaniu możliwego szoku kulturowego, różnorodności i stopni nasilenia doświadczanego kryzysu, sytuacji traumatycznej. Dodatkowo grupa uczniów z Ukrainy tylko pozornie wydaje się być spójna. Istotnym jest wypracowanie strategii dydaktycznej, wychowawczej oraz indywidualizacji pracy z poszczególnymi uczniami, co wymaga od nauczyciela rozwijania i poszerzania obszarów własnej sprawności, w tym własnego warsztatu pracy. Stanowi to o jego profesjonalizmie pedagogicznym.

---

¹⁰ Zob. np. <https://www.ore.edu.pl/2015/03/wielokulturowosc-w-szkole-uczen-cudzoziemski/> – 13 I 2023.

BIBLIOGRAFIA

- Błeszyńska, K. M. 2010. *Dzieci obcokrajowców w polskich placówkach oświatowych – perspektywa szkoły. Raport z badań*, Warszawa.
- Bogdanowicz, M. 1995. Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych, *Psychologia Wychowawcza*, 3, 216–222.
- Chrostowska, P. 2022. *Uczniowie uchodźczy z Ukrainy w polskim systemie edukacji*, https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/CEO_uczniowie_uchodzczy_pazdziernik_2022-fin-1.pdf – 13 I 2023.
- Chrzanowska, I., Jachimczak, B. 2018. Uczeń z doświadczeniem migracji w edukacji. Diagnoza potrzeb i obszary wsparcia w ramach edukacji włączającej – uczeń cudzoziemski, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 21, 87–102, <https://doi.org/10.14746/ikps.2018.21.05>.
- Dziuba, E. 2014. *Status prawny uchodźcy*, <https://wspia.eu/media/cxhd2hvn/21-dziuba.pdf> – 13 I 2023.
- Fiok, E. 2014. *Osiem kroków, czyli kilka praktycznych rad*, Warszawa.
- Głowacka, M., Głowacki, J. et al. 2022. Model integracji uczniów z Ukrainy w szkołach województwa małopolskiego [raport z badań], Kraków, <https://uniwersytetodpowiedzialny.pl/model-integracji-uczniow-z-ukrainy-w-szkoлах-województwa-malopolskiego-raport-z-badan/> – 13 I 2023.
- Januszewska, E. 2017. Uczniowie cudzoziemscy w polskiej szkole – między integracją a marginalizacją, *Studia Edukacyjne*, 43, 129–152, <https://doi.org/10.14746/se.2017.43.8>.
- Młynarczuk-Sokołowska, A., Szostak-Król, K. 2017. *Wspieranie uczniów cudzoziemskich ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w kontekście indywidualizacji pracy i wymagań szkolnych*. W: E. Śmiechowska-Petrovskij (red.), *Dzieci z trudnościami rozwojowymi w młodszy wieku. Indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne w procesie wspierania dzieci*, Warszawa, 121–146.
- Potoniec, K. 2020. Asystent międzykulturowy w procesie międzykulturowego otwierania się szkoły, *Kultura i Edukacja*, 3(129), 154–167, <https://doi.org/10.15804/kie.2020.03.09>.
- Rafał-Łuniewska, J. 2022. *Zróżnicowane potrzeby edukacyjne uczniów z Ukrainy. Jak na nie odpowiadać?*, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 marca 2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy (Dz.U. z 2022 r. poz. 645).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. poz. 1593).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. poz. 1591).
- Smoter, K. 2020. *Przygotowanie studentek i studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej do pracy z dziećmi z doświadczeniem uchodźstwa i migracji*, Kraków.
- Szybura, A. 2016. Nauczanie języka polskiego dzieci imigrantów, migrantów i reemigrantów, *Języki Obce w Szkole*, 1, 112–117.
- Tarwacki, M. 2019. *Rola i zadania asystenta oraz korzyści wynikające z jego obecności w szkole*, Warszawa.
- Uchodźcy.info, <http://uchodzczy.info/infos/pojecia-i-definicje/> – 21 I 2023.
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 583).

THE REFUGEE CHILD IN POLISH EDUCATION What Support in School Education and Psychological and Pedagogical Assistance Is Available to Refugee Students?

Abstract: The article is a kind of review that presents the rules of organisation of educational support for foreign children in Polish schools. This includes the reality of war in Ukraine that significantly increased the number of school students, who experienced migration to Polish schools. The basic rules and regulations are discussed that refer to the organisation of the educational system, also to support students with specific needs. Such students can be also students from environments of different cultures or moving from other educational environment. The regulations for the creation of so-called preparatory-class for Ukrainian students are also mentioned, as well as the basic rules and challenges of psychological and pedagogical support in schools that emerge from the present geopolitical situation.

Keywords: Polish system of education, child-refugee, Ukrainian students, educational law, war in Ukraine 2022